

УДК 330.143.2:162.6
JEL Classification: B40

Варченко О.О.,
аспірант*,
Білоцерківський національний аграрний університет

ДІАЛЕКТИКА НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ЩОДО ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Постановка проблеми. В нинішніх умовах функціонування суб'єктів економіки, у т.ч. аграрного сектору, важливого значення набуває розуміння поняття доданої вартості, оскільки саме процес її формування значною мірою визначається ефективністю функціонування господарюючих суб'єктів. Сутність категорії «додана вартість» пояснюється тим, що її значення є важливим результатом діяльності підприємства, а також виступає основою формування доходів державного бюджету країни, що зумовлює заінтересованість усіх учасників економічних відносин в нарощенні її величини.

Додана вартість є однією із найбільш багатограних наукових категорій, вивчення якої набуває важливого значення у рамках ланцюгового підходу та потребує проведення подальших досліджень в умовах актуалізації нарощення доданої вартості у ланцюгах поставок агропродовольства з урахуванням економічних умов, які впливали на діяльність суб'єктів господарювання на різних етапах розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні засади формування агропродовольчих ланцюгів, управління ланцюгами поставок досліджувалися відомими західними науковцями – М. Портером [1], Г. Джереффі [2], М. Моррісом та Р. Каплінські [3]. Разом з тим, не розкрито теоретико-методичні засади функціонування агропродовольчих ланцюгів з урахуванням специфіки вітчизняного аграрного сектору, що актуалізує необхідність проведення подальших досліджень в цьому напрямі.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення наукових підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до дефініції категорії «додана вартість» та поглиблення її економічної сутності на основі функціонування агропродовольчих ланцюгів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Еволюція розвитку категорії «додана вартість» є тривалою та пов'язана з історією економічної теорії. Вважаємо, що перед тим, як розглядати категорії «додана вартість», доцільно приділити увагу становленню та розвитку такого поняття, як «вартість» (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція розвитку категорії «вартість»

Етап	Економічна школа	Представники	Сутність підходу
1	2	3	4
І етап. Епоха до ринкового господарювання	Економічна думка періоду античного рабства	Ксенофонт (430-350 рр. до н.е.) [4], Аристотель (384-322 до н.е.) [5]	Виділення понять «мінова вартість» та «споживча вартість»
	Середньовікова економічна думка західноєвропейських країн	Фома Аквінський (1225-1274)	Запровадження поняття «справедлива вартість». Критика затратного підходу до визначення цін
	Меркантилізм	Т. Ман (1571-1641), А. Монкретьєн (1576-1621), Ж. Б. К. Кольбер (1619-1683)	Перехід до кількісної теорії грошей
	Фізіократи	Ф. Кене (1694-1774) [6], У. Петті (1623-1687) [7], А. Тюрго (1727-1781) [8]	Становлення трудової (затратної) теорії вартості товарів та послуг

* Науковий керівник: Свиноус І.В. – д-р екон. наук, проф.

продовження табл. 1

1	2	3	4
II етап. Епоха нерегульованого господарювання	Класична економічна школа	А. Сміт (1723-1790) [9], Д. Рікардо (1806-1873) [10], Ж.-Б. Сей (1767-1832) [11]	Визначено фактори, що впливають на створення вартості: фактор «капітал», «праця», «земля»
	Марксистська політична теорія	К. Маркс (1818-1883) [12], Ф. Енгельс (1820-1895)	Створення теорії доданої вартості та ціни виробництва
	Маржиналізм	К. Менгер (1840-1921) [13], Е. Бем-Беварк (1851-1914)	Обґрунтована залежність «ціна-попит»
	Неокласична школа	А. Маршал (1842-1924) [14], Л. Вальрас (1834-1910), Дж. Б. Кларк (1847-1938) [15]	Теорія вартості та ціноутворення на ринку
III етап. Епоха регульованого господарювання	Теорії соціального контролю суспільства над економією	Е. Чемберлін (1899-1967) [16], Дж. Робінсон (1903-1983) [17]	Представлення ринку в якості фактору вартості
	Кейнсіанство	Д. М. Кейнс (1883-1946) [18], Ф. Перру (1903-1987)	Розвиток концепції про досконалу конкуренцію, встановлення впливу соціально-економічного середовища на ринкові відносини
	Нова політична економія	Дж. Ф. Мут (1930-2005), Р. Лукас (1937), П. Сраффа (1898-1984), П. Самуельсон (1915-2009) [19]	Єдина макроекономічна модель формування вартості
IV етап. Епоха інновацій	Економічна думка відкритих інновацій	Г. У. Чесбро (1956) [20]	Розвиток концепцій доданої вартості, ринкової актуалізації вартості

Джерело: узагальнено автором

Зазначимо, що на сьогодні не сформовано єдиного теоретичного підходу до визначення категорії «додана вартість». Так, теоретичні засади концепції формування доданої вартості були розроблені представниками класичних економічних вчень.

Як відомо, із середини XVII ст. в економічній теорії сформувалися дві протилежні концепції формування доданої вартості. Перша теорія, яку було представлено А. Смітом та Д. Рікардо, базувалася на трудовій концепції створення вартості та є класичною концепцією доданої вартості [21]. Зазначимо, що ця теорія одержала свій розвиток у науковій праці К. Маркса «Капітал» [12]. Автором наступної теорії, що ґрунтується на теорії граничної корисності, є Ж.-Б. Сей [11].

Згідно концепції доданої вартості, додана вартість – це вартість, яку створено працею найманих працівників. Частина цієї доданої вартості спрямовується на виплату заробітної плати працівникам, а інша частина направляється на формування фонду прибутку підприємства, кошти яких використовуються власниками. Згідно позиції А. Сміта, вартість, яку працівники додають до вартості матеріалів, поділяється на дві частини, із яких одна направляється на оплату їх заробітної плати, а інша – на оплату прибутку підприємця на весь капітал, який ним авансовано у вигляді матеріалів та заробітної плати [9].

Величина прибутку, яка одержується економічним суб'єктом, змінюється пропорційно кількості витраченого власником капіталу, при цьому вона не є його оплатою праці. У подальшому цей показник поділяється на дві частини, одна із яких витрачається на придбання засобів виробництва, а інша – на оплату праці працівників. Перша частина характеризує попередні витрати, які пов'язані із придбанням матеріальних факторів виробництва. Вартість сировини матеріалів не змінюється у процесі виробництва продукції, а переноситься на її вартість, отже, не може виступати у якості джерела формування доданої вартості. У зв'язку із цим, додану вартість буде формувати друга частина капіталу власника, яка створюється найманим персоналом, виступає основним джерелом одержання доходів усіма суб'єктами підприємства.

Водночас, інший прибічник цієї теорії Д. Рікардо не поділяв запропоновану А. Смітом двоїсту оцінку категорії «вартість». Щодо процесу її формування науковцем запропоновано постулат, згідно якого вартість товару або кількість якого-небудь іншого товару, на який він обмінюється, залежить від відносної кількості праці, яка необхідна для його виробництва, а не від більшої або меншої винагороди, яка виплачується за цю працю [21, с. 402].

Отже, Д. Рікардо та А. Сміт, вважали, що у процесі здійснення трудової діяльності працівниками підприємства створюється вартість за величиною більша, ніж їхня заробітна плата. Сміттівські наукові дослідження знайшли своє продовження у рамках теорії трудової вартості К. Маркса.

На думку К. Маркса, додану вартість можна створювати лише за рахунок використання праці найманих працівників. Як відомо, К. Маркс у своїх працях вживав поняття «вартість праці» та

«вартість, що створюється у процесі споживання праці». Існуюча різниця між цими поняттями свідчить про експлуатацію праці. Отже, теорія доданої вартості зумовлює процеси створення вартості, що базуються на використанні праці працівників підприємства, а концепція факторів характеризує процеси її розподілу.

Прибічники цієї теорії стверджували, що елементами, які формують додану вартість, є праця, земля і капітал. Засновник цієї теорії Ж.-Б. Сей у 1833 р. опублікував наукову працю «Катехізис політичної економії», у якій зроблено припущення, що джерелом усіх доходів є виробничі фонди [22].

Ще одним прибічником цієї теорії є Дж. Б. Кларк, який у своїй праці «Розподіл багатства» наголошував, що процеси розподілу доходів підприємства регулюються суспільними законами, тобто із факторів, які беруть участь у виробничому процесі, може бути одержана сума винагороди, рівна створеній доданій вартості [15]. Оскільки кожному фактору виробництва притаманний певний виробничий ефект, то у процесі створення вартості товару участь праці, землі та капіталу визначається їх граничною продуктивністю. При цьому, згідно закону знижувальної (спадної) продуктивності факторів виробництва, який обґрунтовано Дж. Б. Кларком, у процесі створення доданої вартості ефект конкретного фактору буде обернено пропорційним ступеню його залучення у виробничий процес, за умови незмінності інших факторів.

Вищезазначені теорії стали основою розробленої концепції економічної доданої вартості. Окрім цього, практично одночасно у 1890 р. А. Маршалом було запропоновано визначення показника «прибутку», який розраховувався як різниця між сукупними надходження та процентами на капітал [14].

Відомо, що теоретичні аспекти розвитку сучасної концепції економічної доданої вартості висвітлені у працях зарубіжних науковців Б. Стюарта [23], Д. Янга, С. О. Бірна [24] та інших. Досвід запровадження цієї концепції у практичну діяльність іноземних фірм представлено у працях С. Вівера, Г. Біддла та Р. Боуена [25]. Зазначимо, що становлення цієї концепції відбулося у 80-х роках ХХ століття, коли американською компанією Stern Stewart & Co було запропоновано і запатентовано метод оцінки ефективності діяльності компанії, який базувався на використанні показника економічної доданої вартості.

Згідно концепції економічної доданої вартості, основною задачею суб'єкта господарювання є максимізація прибутку. Характерною особливістю цієї концепції є те, що на її основі можна довести взаємозв'язок результативності діяльності підприємства та системи мотивації менеджерів за досягнуті результати щодо підвищення вартості для акціонерів.

У 1970-1980 рр. фахівці компанії «McKinsey» запропонували модель грошової доданої вартості (CVA), яка дозволяла оцінити додану вартість інвестованого капіталу на основі грошових потоків. Передумовою розробки цієї моделі була потреба у розробці інноваційного механізму фінансового управління, який би дозволив провести оцінку результатів діяльності підприємства на перспективу. Показник грошової доданої вартості та розроблена методика на його основі П. К. Кресла та Б. Сінгха також використовуються при оцінюванні конкурентоспроможності регіонів.

На сьогодні при розрахунку та аналізі показника доданої вартості використовується концепція ланцюга цінностей та концепція інтелектуального капіталу, які базуються на процесі розподілу доданої вартості підприємства.

Зазначимо, що перша концепція була запропонована М. Портером у 1985 р. та полягає у тому, що в процесі реалізації фінансово-господарської діяльності економічні суб'єкти створюють певний набір економічних цінностей, які найбільш відповідають вимогам ринку у поточний момент часу. При цьому науковець запропонував у процесі створення ланцюга цінностей виділяти основну діяльність, яка безпосередньо додає вартість до кінцевого продукту, і допоміжну, яка сприяє ефективній реалізації основної діяльності [26].

Розроблена М. Портером концепція зорієнтована на проведенні аналізу діяльності організації, який базується на стратегічному плануванні та є одним із інструментів аналізу конкурентоспроможності підгалузей, регіонів та окремих країн. Отже, використання концепції ланцюга цінностей дає можливість реалізовувати комплексне управління затратами організації, яке базується на урахуванні показників, які формують затрати та прибуток.

Розроблена у кінці ХХ столітті концепція інтелектуального капіталу базується на концепції факторів виробництва у процесі створенні вартості [27]. Для цієї концепції є виділення нового фактору «інтелектуальний капітал», появу якого пов'язують із розвитком постіндустріального суспільства. Даний фактор включає у себе сукупність складових елементів нематеріального потенціалу організації, а також систему економічних відносин щодо його використання для створення вартості бізнесу. Прибічники цієї теорії стверджують, що основним джерелом створення доданої вартості виступає інтелектуальний капітал, а інші фактори лише переносять вартість засобів виробництва на створений продукт.

Отже, додана вартість представляє собою показник результативності функціонування суб'єкта господарювання та ту частину вартості продукції, товарів і послуг, яка була безпосередньо прирощеною. Результати узагальнення теоретичних підходів до розуміння поняття «додана вартість» представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Узагальнення наукових підходів до дефініції поняття «додана вартість»

Автор	Сутність дефініції
Рудь О. [28]	Додана вартість – це частина вартості продукту, що формується на підприємстві та складається з амортизації, оплати праці працівникам, відрахувань на соціальне забезпечення, податкових зобов'язань та прибутку
Терещенко О. [29]	Додана вартість – це приріст ринкової вартості підприємства, який створено на основі ефективного менеджменту господарської діяльності
Мороз Ю. [30]	Додана вартість – це інтегрований показник участі підприємства у формуванні доходів працівників, соціального забезпечення, бюджету, держави, їх готовності до поновлення запасів активів та розширеної діяльності (приросту активів за рахунок власного капіталу)
Шмиголь Н. [31]	Показник доданої вартості доцільно використовувати для оцінювання власного внеску підприємства у результат його діяльності, запропоновано використовувати «додану цінність» як найбільш точний переклад «added value»
Шершньова З. [32]	Додана вартість – це категорія, яка використовується для оцінювання ефективності функціонування організації як виробничо-управлінської системи
Маслова І.О. [33]	Додана вартість – різниця між вартістю проданої підприємством продукції (наданих послуг) та матеріалів, витрачених на її виробництво
Мочерний С. [34, с. 84]	Додана вартість – це реальний внесок певного підприємства у створення конкретного продукту або послуги, що вимірюється як різниця між ринковою ціною обсягів продукції та вартістю спожитих предметів праці, куплених у постачальників
Тайт А. [35]	Додана вартість – це вартість, яку приносять до вартості власної сировини та матеріалів або купують (окрім праці) перед тим, як реалізувати нову або поліпшену продукцію чи послугу
Іваненко В. [36]	Додана вартість – це різниця між вартістю виробленої продукції, виконаних робіт та наданих послуг (випуском продукції) і перенесеною вартістю матеріальних ресурсів і нематеріальних послуг, повністю спожитих у процесі виробництва такої продукції (проміжним споживанням)

Джерело: узагальнено автором

На основі узагальнених вище наукових підходів до трактування поняття «додана вартість» можна зробити висновок про те, що вона характеризує потенційну суспільну цінність виробленого продукту на етапі її формування, а також ринкову цінність у грошовому еквіваленті на етапі ринкової актуалізації вартості.

Зазначимо, що незважаючи на певну уніфікованість розглянутих підходів до визначення величини доданої вартості, у різних галузях господарювання мають місце специфічні, характерні конкретному роду діяльності аспекти, які в обов'язковому порядку необхідно враховувати при розрахунку величини доданої вартості.

Для процесу виробництва сільськогосподарської продукції та продовольства найбільш характерними економічними особливостями здійснення діяльності є: залежність результатів виробничої діяльності від природно-кліматичних умов; у процес виробництва включаються біологічні фактори (тварини та рослини) та необхідність урахування їх біологічного ритму життя; значна тривалість виробничого процесу (виробництво м'яса ВРХ, плодів, винограду, тощо); має місце використання такого фактору виробництва, як земля, специфікою якого є в умовах раціонального господарювання підвищення своєї родючості; проявляється тенденція до скорочення числа зайнятих у виробничому процесі внаслідок автоматизації та роботизації технологічних процесів; унаслідок консерватизму сільського господарства відбувається більш уповільнений процес використання інновацій, особливо у малих і середніх господарствах, порівняно із харчовою промисловістю, розподільчою логістикою, переробкою побічної продукції; високі можливості щодо нарощення доданої вартості шляхом налагодження виробництва продовольства із високим рівнем переробки; висока залежність процесу формування доданої вартості від розвитку індустрії переробної промисловості та логістики тощо.

Елементи доданої вартості агропродовольства існують не автономно, а у певному взаємозв'язку та взаємозалежності учасників ланцюга поставок (виробництво сільськогосподарської продукції, переробка, зберігання, транспортування, оптова та роздрібна торгівля) та впливають один на одного, а також на загальну структуру вартості кінцевого продукту.

Висновки з проведеного дослідження. Поняття «додана вартість» є однією із найбільш багатограних наукових категорій, вивчення якої важливого значення набуває у теорії ланцюгового підходу щодо розробки системи вартісних показників з метою її інтеграції у міжнародні стандарти фінансової та бухгалтерської звітності.

Отже, процес формування вартості створюваної продукції, в т.ч. агропродовольчої, включає у себе процес створення доданої вартості. Визначення величини створеної доданої вартості є основою

оцінки ефективності діяльності економічного суб'єкта та дозволяє встановити співвідношення вартості виробленого товару та внеску організації в його виробництво. Окрім цього, показник доданої вартості дозволяє оцінити ефективність ланцюга поставок в цілому та у розрізі кожного учасника, а також їх вплив на підвищення добробуту країни.

Узагальнення еволюції наукових підходів до визначення категорії «додана вартість» дозволило встановити, що додана вартість характеризує відносини між господарюючими суб'єктами, які виникають у процесі виробництва та реалізації продукції, елементи якої тісно взаємопов'язані між собою.

Бібліографічний список

1. Портер М. Конкурентное преимущество: как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / пер. с англ. 2-е изд. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2006. 715 с.
2. Gereffi G., Fernandez-Stark K. Global Value Chain Analysis: A Primer. Durham: Center on Globalization, Governance & Competitiveness, Duke University, 2011. 40 p.
3. Kaplinsky R., Morris M. Handbook for Value Chain Research. IDS, 2003. URL: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/fisheries/docs/Value_Chain_Handbook.pdf (дата звернення: 26.06.2019).
4. Ксенофонт. Киропедия / изд. подг. В.Г. Борухович и Э.Д. Фролов. Москва: Наука, 1976. 347 с.
5. Аристотель Сочинения в 4-х т. Москва: Мысль, 1976. Т. 1. 550 с.; Москва: Мысль, 1978. Т. 2. 684 с.; Москва: Мысль, 1981. Т. 3. 610 с.; Москва: Мысль, 1983. Т. 4. 832 с.
6. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения. Москва, 1960. URL: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/rqqsysto2e/direct/82221640> (дата звернення: 26.06.2019).
7. Петти У. Экономические и статистические работы. Москва, 1940. 224 с. URL: <https://uchebnik.online/ekonomiki-istoriya/ekonomicheskie-statisticheskie-raboty.html> (дата звернення: 27.06.2019).
8. Тюрго А.Р.Ж. Избранные экономические произведения. Москва, 1961. 172 с.
9. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Москва: ЭКСМО, 2007. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/smit/smit_1.pdf (дата звернення: 27.06.2019).
10. Рикардо Д. Принципы политической экономии. Ленинград, 1924. URL: <http://www.library.fu.ru/files/Marshall.pdf> (дата звернення: 27.06.2019).
11. Сэй Ж.-Б. Катехизис политической экономии / пер. с фр. Санкт-Петербург, 1833.
12. Маркс К. Капитал: Критика политической экономии. В 3-х т. Москва: Политиздат, 1973. Т. 1. 907 с.; Москва: Политиздат, 1988. Т. 2. 654 с.; Москва: Политиздат, 1988. Т. 3. 508 с.
13. Менгер К. Исследования о методах социальных наук и политической экономии в особенности. Санкт-Петербург, 1894. URL: <http://econlibrary.ru/books/197/295/Menger%20-%20%20Untersuchungen%20Pt1.html> (дата звернення: 28.06.2019).
14. Маршалл А. Принципы экономической науки: в 3 т. / пер. с англ. Москва: Прогресс, 1993. Т. 3. 350с.
15. Кларк Дж.Б. Распределение богатства / пер. с англ. Москва, 1992. 446 с.
16. Чемберлин Э. Теория монополистической конкуренции. Реориентация теории стоимости. Москва, 1996. 352 с.
17. Робинсон Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. Москва, 1986. 472 с.
18. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва, 1993. Т. 2. Антология экономической классики. 970 с.
19. Самуэльсон П. Экономика. Москва, 1964. 844 с.
20. Chesbrough H. Open Business Models. How to Thrive in the New Innovation Landscape. Harvard Business Review Press, 2006. 272 p.
21. Петти В., Смит А., Рикардо Д. Антология экономической классики. Москва: Эконом, 2002. 478 с.
22. Ковальчук В. Ретроспектива світової економічної думки. Політична економія Жана-Батиста Сея. *Вісник THEU*. 2013. № 1. С. 175-182.
23. Stewart G. Bennett The Quest for Value. Harper Business, 1991. 781 p.
24. Young D., O'Byrne S. EVA and Value-Based Management: A Practical Guide to Implementation. McGraw-Hill, 2000. 494 p.
25. Biddle G., Bowen R., Wallace J. Does EVA Beat Earnings? Evidence on Association with Stock Returns and Firm Values. *Journal of Accounting and Economics*. 1997. № 24. P. 301-336.
26. Michael E. Porter The Competitive Advantage of the Inner City. *Harvard Business Review*. 1995. May-June Issue. P. 55-71.
27. Булыга Р., Кохно П. Природа и экономическая сущность интеллектуального капитала. *Интеллектуальная собственность: Промышленная собственность*. 2006. № 11. С. 49-58.
28. Рудь В.В. Інтерпретація поняття доданої вартості. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2014. Випуск 4 (59). С. 168-172.
29. Терещенко О.О. Управління вартістю підприємства в системі фінансового менеджменту. *Фінанси України*. 2007. № 3. С. 91-99.

30. Мороз Ю.О. Моніторинг економічного потенціалу підприємства: теорія, методологія, організація: монографія. Житомир, 2010. 326 с.
31. Шмиголь Н.М. Аналіз формування доходів підприємства в ринковій економіці. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2010. № 2. С. 233-237.
32. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник. Вид. 2-ге, перероб. та доп. Київ: Вид-во КНЕУ, 2004. 699 с.
33. Маслова И.А. Историческое развитие категории «стоимость». *Экономические и гуманитарные науки*. 2010. № 8. С. 37-44.
34. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / за ред. С.В. Мочерного. Львів: Світ, 2005. Т. 1. 616 с.
35. Tait Alan A. Value Added Tax – International Practice and Problems. International Monetary Fund, Washington DC, 1988. 228 p.
36. Іваненко В.О. Додана вартість як об'єкт аналізу статистичної звітності промислових підприємств з виробництва продукції. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. № 1(22). С. 122-130.

References

1. Porter, M. (2006), *Konkurentnoe preimushchestvo: kak dostich vysokogo rezultata i obespechit ego ustoychivost* [Competitive advantage: how to achieve high results and ensure its sustainability], 2nd ed., Alpina Biznes Buks, Moscow, Russia, 715 p.
2. Gereffi, G. and Fernandez-Stark, K. (2011), *Global Value Chain Analysis: A Primer*, Center on Globalization, Governance&Competitiveness, Duke University, Durham, England, 40 p.
3. Kaplinsky, R. and Morris, M. (2003), *Handbook for Value Chain Research*, IDS, available at: http://www.fao.org/fileadmin/user_upload/fisheries/docs/Value_Chain_Handbool.pdf (access date June 26, 2019).
4. Boukhovich, V.G. and Frolov, E.D. (1976), *Ksenofont. Kiropediia* [Xenophon. Kiropedia], Nauka, Moscow, USSR, 347 p.
5. Aristotel (1976, 1978, 1981, 1983), *Sochineniia v 4-kh t.* [Works in 4 Vol.], Mysl, Moscow, USSR, Vol. 1, 550 p., Vol. 2, 684 p., Vol. 3, 610 p., Vol. 4, 832 p.
6. Kene, F. (1960), *Izbrannye ekonomicheskie proizvedeniia* [Selected Economic Works], Moscow, USSR, available at: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/rqqsysto2e/direct/82221640> (access date June 26, 2019).
7. Petti, U. (1940), *Ekonomicheskie i statisticheskie raboty* [Economic and statistical work], Moscow, USSR, 224 p., available at: <https://uchebnik.online/ekonomiki-istoriya/ekonomicheskie-statisticheskie-raboty.html> (access date June 27, 2019).
8. Tiurgo, A.R.Zh. (1961), *Izbrannye ekonomicheskie proizvedenia* [Selected Economic Works], Moscow, USSR, 172 p.
9. Smit, A. (2007), *Issledovanie o prirode i prichinakh bogatstva narodov* [Research on the nature and causes of the wealth of peoples], EKSMO, Moscow, Russia, available at: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/smit/smit_1.pdf (access date June 27, 2019).
10. Rikardo, D. (1924), *Printsipy politicheskoy ekonomii* [Principles of Political Economy], Leningrad, USSR, available at: <http://www.library.fa.ru/files/Marshall.pdf> (access date June 27, 2019).
11. Sey, Zh.-B. (1833), *Katekhizis politicheskoy ekonomii* [Catechism of Political Economy], Saint Petersburg, Russia.
12. Marks, K. (1973, 1988, 1988), *Kapital: Kritika politicheskoy ekonomii. V 3-kh t.* [Capital: A Critique of Political Economy. In 3 Vol.], Politizdat, Moscow, USSR, Vol. 1, 907 p., Vol. 2, 654 p., Vol. 3, 508 p.
13. Menger, K. (1894), *Issledovaniia o metodakh sotsialnykh nauk i politicheskoy ekonomii v osobennosti* [Studies on methods of the social sciences and political economy in particular], Saint Petersburg, available at: <http://econlibrary.ru/books/197/295/Menger%20-%20Untersuchungen%20Pt1.html> (access date June 28, 2019).
14. Marshall, A. (1993), *Printsipy ekonomicheskoy nauki: v 3 t.* [Principles of economic science: in 3 Vol.], Progress, Moscow, Russia, Vol. 3, 350 p.
15. Klark, Dzh.B. (1992), *Raspredelenie bogatstva* [Wealth distribution], Moscow, Russia, 446 p.
16. Chamberlin, E. (1996), *Teoriia monopolisticheskoy konkurentsii. Reorientatsiia teorii stoimosti* [The theory of monopolistic competition. Reorientation of the theory of value], Moscow, Russia, 352 p.
17. Robinson, Dzh. (1986), *Ekonomicheskaiia teoriia nesovershennoy konkurentsii* [Economic Theory of Imperfect Competition], Moscow, USSR, 472 p.
18. Keyns, Dzh.M. (1993), *Obshchaia teoriia zaniatosti, protsenta i deneg* [General theory of employment, interest and money], Vol. 2 Anthology of Economic Classics, Moscow, Russia, 970 p.
19. Samuelson, P. (1964), *Ekonomika* [Economics], Moscow, Russia, 844 p.
20. Chesbrough H. (2006), *Open Business Models. How to Thrive in the New Innovation Landscape*, Harvard Business Review Press, USA, 272 p.

21. Petti, V., Smit, A. and Rikardo, D. (2002), *Antologija ekonomicheskoy klassiki* [Anthology of Economic Classics], Ekonov, Moscow, Russia, 478 p.
22. Kovalchuk, V. (2013), "Retrospective of world economic thought. Jean-Baptiste Sei's political economy", *Visnyk TNEU*, no. 1, pp. 175-182.
23. Stewart, G. Bennett (1991), *The Quest for Value*, Harper Business, USA, 781 p.
24. Young, D. and O'Byrne, S. (2000), *EVA and Value-Based Management: A Practical Guide to Implementation*, McGraw-Hill, USA, 494 p.
25. Biddle, G., Bowen, R. and Wallace, J. (1997), "Does EVA Beat Earnings? Evidence on Association with Stock Returns and Firm Values", *Journal of Accounting and Economics*, no. 24, pp. 301-336.
26. Porter, Michael E. (1995), "The Competitive Advantage of the Inner City", *Harvard Business Review*, May-June Issue, pp. 55-71.
27. Bulyga, R. and Kokhno, P. (2006), "The nature and economic nature of intellectual capital", *Intellektualnaia sobstvennost: Promyshlennaia sobstvennost*, no. 11, pp. 49-58.
28. Rud, V.V. (2014), "Interpretation of the concept of value added", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriya "Ekonomika i menedzhment"*, Issue 4(59), pp. 168-172.
29. Tereshchenko, O.O. (2007), "Management of enterprise value in the system of financial management", *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 91-99.
30. Moroz, Yu.O. (2010), *Monitorynh ekonomichnoho potentsialu pidpriemstva: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia* [Monitoring of the economic potential of the enterprise: theory, methodology, organization], monograph, Zhytomyr, Ukraine, 326 p.
31. Shmyhol, N.M. (2010), "Analysis of the formation of enterprise income in a market economy", *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, no. 2, pp. 233-237.
32. Shershnova, Z.Ye. (2004), *Stratehichne upravlinnia* [Strategic management], 2nd ed., Vyd-vo KNEU, Kyiv, Ukraine, 699 p.
33. Maslova, I.A. (2010), "Historical development of the category "value"", *Ekonomicheskie i gumanitarnye nauki*, no. 8, pp. 37-44.
34. Mochernyi, S.V., Larina, Ya.S., Ustenko, O.A. and Yurii, S.I. (2005), *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 2 t.* [Economic Encyclopedic Dictionary: in 2 vol.], Svit, Lviv, Ukraine, Vol. 1, 616 p.
35. Tait, Alan A. (1988), *Value Added Tax – International Practice and Problems*. International Monetary Fund, Washington DC, USA, 228 p.
36. Ivanenko, V.O. (2012), "Value-added as an object of analysis of statistical reporting of industrial production enterprises", *Problemy teorii ta metodolohii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 1(22), PP. 122-130.

Варченко О.О. ДІАЛЕКТИКА НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ ЩОДО ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Мета. Узагальнення наукових підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до дефініції категорії «додана вартість» та поглиблення її економічної сутності на основі функціонування агропродовольчих ланцюгів.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є науковий метод пізнання та системний, комплексний, диференційований підходи до вивчення економічних процесів; концепції, гіпотези і теорії, представлені у працях класичних і сучасних авторів; фундаментальні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених із проблем організаційно-економічного забезпечення функціонування агропродовольчих ланцюгів, а також інституціональної теорії, законодавчі та нормативно-правові акти України тощо. Для реалізації поставлених завдань використовувалися наступні методи та прийоми: порівняння – для співставлення бачень науковців щодо трактування понять «вартість» та «додана вартість»; монографічний – для формулювання висновків за результатами проведеного дослідження.

Результати. На основі узагальнення думок вчених встановлено, що додана вартість представляє собою показник результативності функціонування суб'єкта господарювання та ту частину вартості продукції, товарів і послуг, яка була безпосередньо прирощеною. Вона характеризує потенційну суспільну цінність виробленого продукту на етапі її формування, а також ринкову цінність у грошовому еквіваленті на етапі ринкової актуалізації вартості. Обґрунтовано, що, незважаючи на певну уніфікованість розглянутих підходів до визначення величини доданої вартості, у різних галузях господарювання мають місце специфічні, характерні конкретному роду діяльності аспекти, які в обов'язковому порядку необхідно враховувати при розрахунку величини доданої вартості.

Наукова новизна. Запропоновано авторське трактування категорії «додана вартість»: додана вартість – це поняття, що характеризує відносини між господарюючими суб'єктами, які виникають у процесі виробництва та реалізації продукції, елементи якої тісно взаємопов'язані між собою. Визначення величини створеної доданої вартості є основою оцінки ефективності діяльності економічного суб'єкту та дозволяє встановити співвідношення вартості виробленого продукту та його внеску у виробництво.

Практична значущість. Використання показника доданої вартості дає можливість оцінити участь кожного учасника товароруху від виробника до споживача у формуванні прибутку, що забезпечить справедливий його розподіл.

Ключові слова: вартість, додана вартість, агропродовольчий ланцюг, виробництво, реалізація.

Varchenko O.O. THE DIALECTICS OF SCIENTIFIC VIEWS ON ADDED VALUE AND ITS FORMATION

Purpose. The aim of the article is generalization of scientific approaches of domestic and foreign scientists to the definition of the category “value added” and deepening of its economic essence on the basis of functioning of agro-food chains.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of the research is the scientific method of cognition and systematic, complex, differentiated approaches to the study of economic processes; concepts, hypotheses and theories presented in the works of classical and contemporary authors; fundamental research of domestic and foreign scientists on the problems of organizational and economic support of functioning of agro-food chains, as well as institutional theory, legislative and regulatory acts of Ukraine, etc. The following methods and techniques are used for the realization of the set tasks: comparison – for comparison of scientists' visions regarding interpretation of the concepts of “value” and “value added”; monographic – to formulate conclusions based on the results of the study.

Findings. Based on the generalization of scientists' opinions, it has been established that value added is an indicator of the performance of an entity and that part of the value of products, goods and services that has been directly increased. It characterizes the potential social value of the manufactured product at the stage of its formation, as well as the market value in monetary terms at the stage of market value actualization. It is substantiated that, despite the certain unification of the considered approaches to determining the value added, in different industries there are specific and characteristic aspects of a particular occupation, which must be taken into account when calculating the added value.

Originality. An author's interpretation of the category “added value” is proposed in the article: added value is a concept that characterizes the relationships between business entities that arise in the process of production and sale of products, the elements of which are closely interrelated. Determining the created added value is the basis for evaluating the economic performance of an entity and allows you to determine the value of the manufactured product and its contribution to production.

Practical value. The use of the added value index makes it possible to evaluate each participant's movement from producer to consumer in generating profit, which will ensure its fair distribution.

Key words: value, added value, agro-food chain, production, realization.

Варченко О.А. ДИАЛЕКТИКА НАУЧНЫХ ВЗГЛЯДОВ ОТНОСИТЕЛЬНО ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ И ЕЕ ФОРМИРОВАНИЯ

Цель. Обобщение научных подходов отечественных и зарубежных ученых к дефиниции категории «добавленная стоимость» и углубление ее экономической сущности на основе функционирования агропродовольственных цепей.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования является научный метод познания и системный, комплексный, дифференцированный подходы к изучению экономических процессов; концепции, гипотезы и теории, представленные в трудах классических и современных авторов; фундаментальные исследования отечественных и зарубежных ученых по проблемам организационно-экономического обеспечения функционирования агропродовольственных цепей, а также институциональной теории, законодательные и нормативно-правовые акты Украины и др. Для реализации поставленных задач использовались следующие методы и приемы: сравнения – для сопоставления видений ученых относительно трактовки понятий «стоимость» и «добавленная стоимость»; монографический – для формулирования выводов по результатам проведенного исследования.

Результаты. На основе обобщения мнений ученых установлено, что добавленная стоимость представляет собой показатель результативности функционирования предприятия и ту часть стоимости продукции, товаров и услуг, которая была непосредственно приращений. Она характеризует потенциальную общественную ценность производимого продукта на этапе ее формирования, а также рыночную ценность в денежном эквиваленте на этапе рыночной актуализации стоимости. Обосновано, что, несмотря на определенную унифицированность рассмотренных подходов к определению величины добавленной стоимости, в различных областях хозяйствования имеют место специфические, характерные конкретному рода деятельности аспекты, которые в обязательном порядке необходимо учитывать при расчете величины добавленной стоимости.

Научная новизна. Предложена авторская трактовка категории «добавленная стоимость»: добавленная стоимость – это понятие, характеризующее отношения между хозяйствующими субъектами, возникающие в процессе производства и реализации продукции, элементы которой тесно взаимосвязаны между собой. Определение величины созданной добавленной стоимости является основой оценки эффективности деятельности экономического субъекта и позволяет установить соотношение стоимости произведенного продукта и его вклада в производство.

Практическая значимость. Использование показателя добавленной стоимости дает возможность оценить участие каждого участника товародвижения от производителя к потребителю в формировании прибыли, обеспечить справедливое его распределение.

Ключевые слова: стоимость, добавленная стоимость, агропродовольственная цепь, производство, реализация.